

YO‘L BELGILARI.BUYURUVCHI BELGILAR

Qo‘shshayev Jumma Abdixalilovich

Qiziriq tuman 1-son texnikum o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada yo‘l belgilari tizimida buyuruvchi belgilarining o‘rni, ularning transport oqimiga ta’siri va yo‘l harakati xavfsizligidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Buyuruvchi belgilar haydovchining qaror qabul qilish jarayonini soddalashtirib, yo‘l-transport hodisalarini kamaytirishga xizmat qiladi. O‘zbekiston sharoitida bu belgilar transport oqimini tartibga solishda va jamoat xavfsizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi.*

KALIT SO‘ZLAR: *Yo‘l belgisi, buyuruvchi belgi, yo‘l harakati xavfsizligi*

KIRISH

Zamonaviy transport tizimining rivojlanishi yo‘l harakati xavfsizligini ta’minlash masalasini yanada dolzarb qilib qo‘ymoqda. Avtotransport oqimining ortishi, shaharlar kengayishi va yo‘l infratuzilmasining murakkablashuvi harakatni qat’iy qoidalar asosida boshqarishni talab etadi. Shu jarayonda yo‘l belgilari harakatni tartibga soluvchi asosiy axborot va boshqaruv vositasi sifatida muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi Yo‘l harakati qoidalarida yo‘l belgilari tizimi aniq belgilangan bo‘lib, ular orasida buyuruvchi belgilar alohida o‘rin tutadi. Buyuruvchi belgilar yo‘l harakati ishtirokchilariga ma’lum yo‘nalishda harakatlanish, burilish yoki to‘siqlarni aylanib o‘tish tartibini majburiy tarzda ko‘rsatadi. Ushbu belgilar transport oqimini samarali tashkil etish, harakatda aniqlik va intizomni ta’minlash hamda yo‘l-transport hodisalari xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu sababli buyuruvchi belgilarni o‘rganish va ularning amaliy ahamiyatini yoritish ilmiy jihatdan muhim hisoblanadi. Yo‘l harakati xavfsizligini ta’minlash zamonaviy jamiyatning muhim ijtimoiy va texnik masalalaridan biri hisoblanadi.

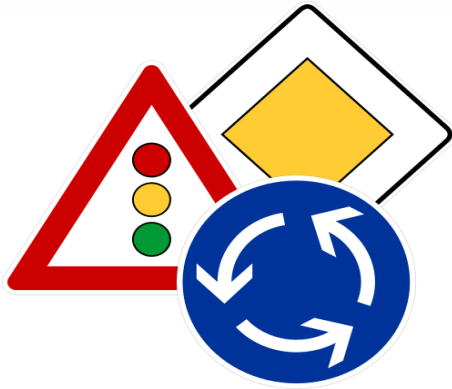

Transport vositalari sonining ortib borishi yo'llarda harakatni aniq va tartibli boshqarishni talab etadi. Shu jihatdan yo'l belgilari harakatni tartibga soluvchi asosiy texnik vosita bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Yo'l harakati qoidalarida yo'l belgilari turlarga ajratilgan bo'lib, ular orasida buyuruvchi belgilar muhim o'rin egallaydi. Buyuruvchi belgilar transport vositalari va yo'l harakati ishtirokchilariga ma'lum yo'nalishda yoki belgilangan tartibda harakatlanishni majburiy tarzda belgilaydi. Yo'l belgilari – haydovchilar, piyodalar, yo'lovchilar, yo'l ta'mirlovchilar, chorva mollarini haydab boruvchilarning avtomobil yo'llari va shahar ko'chalarida harakatlanishini tartibga solish, ularni xavfli uchastkalar haqida ogohlantirish uchun tegishli joylarga osib qo'yiladigan shartli belgilar.

ASOSIY QISM

Yo'llarda harakatlanishni tartibga solishga ilgaridan harakat qilingan. Otaravalar va izvoslar o'rnini avtomobillar va boshqa transport vositalari egallay borgan sari qoidalar, ulardagi belgilar ham takomillashib bordi. Yo'l belgilaridagi grafiklar, texnik tafsilotlar 1968-yilda Venada o'tkazilgan „Yo'l belgilari va signallari haqidagi konvensiya“ hamda bu konvensiyani to'ldiruvchi Yevropa kelishuvi (1971, Jeneva) talablariga ko'ra ishlab chiqildi. O'zbekiston Respublikasida 2001-yilda xalqaro me'yorlar asosida, mahalliy sharoitlarni hisobga olgan holda yangi „Yo'l harakati qoidalar“ ishlab chiqildi. Bu qoidalarga Y.b.ning quyidagi asosiy 4 ta guruhi:

- ogohlantiruvchi
- imtiyoz
- taqiqlovchi
- buyuruvchi

Buyuruvchi belgilar asosan havo rang, belgisi oq, ko'rinishi doira shaklida bo'lib, transport vositalarini muayyan tartib bo'yicha harakatlanishini talab etadi. Buyuruvchi belgilar yo'lning muayyan tartib bo'yicha harakatlanishi lozim bo'lgan qismlari oldida o'rnatiladi. Bu belgilarning ta'siri qatnov qismlarning qaysi kesishmasi oldida o'rnatilsa, shu kesishmaga tadbqiq etiladi.

4.1.1-“Harakatlanish to'g'riga”.Bu belgi yo'lning boshiga o'rnatilsa, ta'siri shu yo'l davomidagi birinchi kesishmagacha amal qiladi.

4.1.2-“Harakatlanish o'ngga”

4.1.3-“Harakatlanish chapga”

4.1.4-“Harakatlanish to'g'riga yoki o'ngga”

4.1.5-“Harakatlanish to'g'riga yoki chapga”

4.1.6-“Harakatlanish o'ngga yoki chapga”

Faqat yo'naltirgichlar buyurgan tomonga harakatlanishga ruxsat etiladi. Chapga burilishga ruxsat etuvchi belgi qayrilishga ham ruxsat beradi. (Muayan

kesishmada talab etilgan harakat yo'nalishiga tegishli yo'naltirgichning shakli tushirilgan 4.1.1-4.1.6 belgisini qo'llash mumkin. 4.1.1-4.1.6 belgilarining belgilangan yo'nalishli transport vositalariga daxli yo'q (avtobus, trolleybus, marshrut taksi va hokazo). 4.1.1-4.1.6 belgilarining ta'siri qatnov qismlarining qaysi kesishmasi oldida o'rnatilsa, shu kesishmasiga tatbiq etiladi. 4.1.1 belgisi yo'l boshlanishiga o'rnatilsa, unga yaqin chorrahagacha amal qilinadi. Belgi o'ng tomonda joylashgan hovli va yo'lga tutash boshqa hududlarga burilishni taqiqlamaydi. Buyuruvchi belgilar yo'l harakati tizimida oddiy ko'rsatma vazifasini emas, balki harakatni oldindan modellashtiruvchi boshqaruv elementi sifatida namoyon bo'ladi. Ularning asosiy vazifasi haydovchining erkin tanlovini cheklash emas, balki murakkab vaziyatda eng xavfsiz qarorni avtomatik tarzda tanlashga yo'naltirishdan iborat. Ayniqsa, chorrahalar va xavf darajasi yuqori bo'lgan yo'l uchastkalarida buyuruvchi belgilar haydovchi xatti-harakatining ehtimoliy variantlarini keskin kamaytiradi, bu esa yo'l-transport hodisalari yuzaga kelish xavfini pasaytiradi. O'zbekiston sharoitida buyuruvchi belgilar ko'pincha transport infratuzilmasining real imkoniyatlariga moslashgan holda qo'llaniladi. Masalan, tor ko'chalar, eski shahar hududlari va tirbandlik kuzatiladigan nuqtalarda burilishlarni majburiy belgilash orqali transport oqimi sun'iy ravishda qayta taqsimlanadi. Bu holat shuni ko'rsatadiki, buyuruvchi belgilar faqat yo'l qoidasi emas, balki shahar transport logistikasining passiv boshqaruv vositasi ham hisoblanadi.

Psixologik nuqtayi nazardan buyuruvchi belgilar haydovchining kognitiv yuklamasini kamaytiradi. Tanlov imkoniyatlari qancha kam bo'lsa, qaror qabul qilish shuncha tez va aniqlik bilan amalga oshadi. Ayniqsa, yosh yoki kam tajribali haydovchilar uchun buyuruvchi belgilar stressni kamaytiruvchi omil vazifasini bajaradi. Shu bilan birga, ushbu belgilar tajribali haydovchilarni ham intizomiy doirada ushlab turadi, chunki majburiy yo'nalish harakatni subyektiv baholashdan xoli qiladi. Buyuruvchi belgilarni joylashtirishda hududiy xususiyatlar muhim ahamiyatga ega. O'zbekiston shaharlarida piyodalar harakati zich bo'lgan hududlarda buyuruvchi belgilar orqali transport yo'nalishi cheklanib, piyodalar

xavfsizligi ustuvor darajaga ko'tariladi. Bu holatda buyuruvchi belgilar ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlovchi vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ya'ni, ular faqat transport manfaatini emas, balki jamoat xavfsizligini ham himoya qiladi. Ilmiy jihatdan qaralganda, buyuruvchi belgilar normativ talab bilan inson xulq-atvori o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi. Agar taqiqlovchi belgilar "nima mumkin emas" degan savolga javob bersa, buyuruvchi belgilar "qanday harakat qilish kerak" degan aniq modelni taklif etadi. Aynan shu xususiyat ularni yo'l harakati tizimida eng samarali boshqaruv belgilaridan biriga aylantiradi.

XULOSA

Buyuruvchi belgilar yo'l harakati tizimida nafaqat qat'iy tartibni belgilovchi vosita, balki transport oqimini oldindan modellashtiruvchi, psixologik va infratuzilmaviy boshqaruv elementi sifatida ham muhim ahamiyatga ega. Ular haydovchining qaror qabul qilish jarayonini soddalashtiradi, stress va kognitiv yuklamani kamaytiradi, shuningdek, yo'l-transport hodisalari xavfini sezilarli darajada pasaytiradi. O'zbekiston sharoitida buyuruvchi belgilar shahar infratuzilmasi va transport oqimining real xususiyatlariga moslab joylashtiriladi, bu esa nafaqat transport harakatini, balki jamoat xavfsizligini ham ta'minlashga xizmat qiladi. Shu tariqa, buyuruvchi belgilar yo'l harakati tizimining samarali, intizomli va xavfsiz ishlashini ta'minlovchi ajralmas qism hisoblanadi. Buyuruvchi belgilar yo'l harakatida oddiy ko'rsatmalar emas, balki harakatni tizimli va xavfsiz tarzda boshqaruvchi strategik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ular haydovchining qaror qabul qilish imkoniyatlarini oldindan aniqlab, xavfli vaziyatlarda tez va to'g'ri harakat qilishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, buyuruvchi belgilar transport oqimini tartibli yo'naltiradi, tirbandlik va to'qnashuvlar ehtimolini kamaytiradi hamda inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklarni minimal darajaga tushiradi. O'zbekiston sharoitida ushbu belgilar nafaqat transport xavfsizligini, balki shahar infratuzilmasining samarali ishlashini va jamoat xavfsizligini ham ta'minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, buyuruvchi belgilar yo'l harakati tizimining barqaror va xavfsiz ishlashini kafolatlovchi muhim komponent sifatida qaralishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Yo'l harakati qoidolari. Qaror №172, 12.04.2022. Lex.uz: <https://lex.uz/docs/-5953883>
- 2.24PDD.uz. Buyuruvchi belgilar ro'yxati. <https://24pdd.uz/4-buyuruvshi-belgilar/>
- 3.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Yo'l belgilari tasnifi va amaliy qo'llanilishi. Tashkent, 2021.
- 4.Uzavtoyolbelgi.uz. Yo'l belgilarining tavsifi va vizual ko'rinishi. <https://uzavtoyolbelgi.uz/uz/dorojnie/znaki>
- 5.Wikipedia. O'zbekiston yo'l belgilari. https://uz.wikipedia.org/wiki/O%CA%BBzbekiston_yo%CA%BBl_belgilari
- 6.G'ulomov, Sh. Transport oqimining boshqaruvi va yo'l belgilarining roli. Tashkent, 2020.
- 7.Abdurahmonov, T. Yo'l harakati xavfsizligi va vizual axborot vositalari. Tashkent, 2019.
- 8.Karimov, I. Shahar infratuzilmasida yo'l belgilarining amaliy ahamiyati. Tashkent, 2018.
- 9.Milliy transport xavfsizligi markazi. Yo'l harakati belgilari va ularning statistik ta'siri. Tashkent, 2021.
- 10.Rahmonova, N. Haydovchilik psixologiyasi va yo'l belgilarining roli. Tashkent, 2020.